

UOT 821

BƏXTİYAR VAHABZADƏNİN LİRİKASINDA MƏNƏVİ AXTARIŞLARIN POETİK İFADƏSİ

ALLAHVERDİYEV VAQIF SALEH oğlu

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, Ağcabədi filialı, dosent
sdu.elmixeberler@mail.ru

Açar sözlər: lirika, obrazlı düşüncə, ümumiləşdirmə, daxili ritm, lirik pafos

Bəxtiyar Vahabzadənin poeziyası obrazlı düşüncə, bədii təsvir və ifadə əlvanlığı, həmçinin zamanla səsləşən mövzuların seçimi və onların yüksək poetik səviyyədə işlənməsi baxımından böyük ədəbi hadisədir. Yaradıcılığı mövzu rəngarəngliyi, məzmunun dərinliyi, mündəricə genişliyi etibarilə zəngindir. Təmiz və kövrək duyğuları tərənnüm edən şair daim bəşər övladının kamalından? gözəlliyindən ilhamlanmış, ulvi fikir və düşüncələrini bədii sözün aynasında böyük ehtirasla əks etdirmişdir. Onun poeziyasının özəlliyi xalq ruhu ilə yaxın təmasda olmasında, həmçinin milli hissin, duyğunun onun içində ədəbi mənəviyyat çeşməsi kimi çağlamasındadır.

Bəxtiyar Vahabzadənin bir şair kimi inkişafında, püxtələşməsində klassik ədəbi irsin, həmçinin folklor ənənələrinin böyük rolu olmuşdur. Bəllidir ki, Azərbaycan şeirinin geniş inkişaf tapmasında, inkişafında şifahi xalq ədəbiyyatının, xalq musiqisi əvəzsiz önəmə malikdir. Bu baxımdan Bəxtiyarın əsərlərinin geniş miqyasda yayılmasının daha bir nüansı məhz xalq ruhuna və xalq poetik ənənələrinə möhkəm bağlılıqdır.

Müasir şeirimizdə Azərbaycan dilinin ahəngdarlığını, söz əlvanlığını, dolğunluğunu, şirinliyini saxlayan xalq ədəbiyyatının zərif, incə, məlahətli söz komponentlərindən yüksək zövqlə bəhrələnən şair, bu məziyyətləri çağdaş həyatın, müasir təfəkkürün səviyyəsinə uyğun inkişaf etdirərək daha da zənginləşdirmişdir. Bəllidir ki, B.Vahabzadə poetik dünyamızın Füzuli, Vaqif, S.Vurğun, Aşıq Ələsgər, Şəhriyar kimi möhtəşəm və dahi ədəbi korifeylərinin ardıcılığıdır.

O, sözü məharətlə oynadaraq parlaq bədii təzadlar yaradır, fikrin poetik məğzini dərinləşdirir və fəlsəfi ümumiləşdirmələr səviyyəsinə qaldıraraq, oxucuda böyük sevinc və mənəvi estetik duyğular oyadır.

*Bəzən nalə çəkib tökər göz yaşı,
Həmişə özümlə durar yanaşı.
Özümün hakimi, sözümün başı
Eşqimin, arzusun qulu fikirlər. [4, s.65].*

“Bir şair kimi B.Vahabzadənin orijinallığı onun istəyindən yox, həyata və hadisələrə poetik münasibətindən doğan təbii bir keyfiyyətdir. Ənənəvi mövzuları qələmə alanda onun öz səsi, öz nəfəsi, öz münasibəti dərhal gözə çarpır. O, məlum hadisələri şeir dilinə çevirərkən başqalarının işlətdiyi naxışları təkrar etmir” [2, s.164].

Onun poeziyasında insan, təbiət və zamanla bağlı düşüncələr aşılana ideyanın mühüm tərkib hissəsi kimi nəzərə çarpır. Bu şeirlərdə lirik pafosu mövzunun poetik həllində fəlsəfi çalarlar əvəzləyir və bədii nümunələrin dolğunluğu heyvət mərtəbəsinə ucalır. Konkretlik, yığcamlıq və obrazlılıq həmin əsərlərin keyfiyyət və sanbalını səciyyələndirir. Şeirlərdə yenilik axtarışları forma və məzmunun vəhdətində əyaniləşir. B.Vahabzadənin poeziyasında yenilik poetik təfəkkürün təzə ifadə çalarlarında, obrazlı deyimlərdə, tipik mövzuların seçimində yüksək sənətkarlıqla ifadə olunur.

*Çıraq ol, nurunu artır günbəgün,
Hər yerdə həyatın boğ zülmətini.
Məncə çıraq olub, başqalarıyçün*

Yananlar tapıbdır səadətini! [4, s.18].

Şair bir sənətkar kimi həmişə fəlsəfi ümumiləşdirmələrə meyil etmişdir. O, bir çox əsərlərində bəşəri mövzuları qələmə almış və dərin fəlsəfi məsələlərin poetik ifadəsini yaratmışdır.

Bəxtiyar Vahabzadənin lirikasında fəlsəfilik şairin onu əhatə edən gerçəkliyi daha dərinə dərk etmək və obrazlı cəhətdən mənalandırmaq tələbindən irəli gələn bir keyfiyyətdir [5, s.93].

B.Vahabzadə poeziyasında ictimai-siyasi, vətənpərvərlik, bədii-fəlsəfi, milli-mənəvi və əxlaqi, həmçinin təbiət və məhəbbət lirikası özünəməxsus mahiyyət daşıyır. Onun poeziyasının tərəvətli, canlı və səmimi məzmun kəsb edən mövzularından biri də məhəbbətdir. Müasir Azərbaycan poeziyasında məhəbbət mövzusunda qələmə alınmış ən tərəvətli, ən orijinal və səmimi şeirlərin yaradıcıları sırasında B.Vahabzadənin xüsusi yeri vardır. Bu lirikanın ən önəmli cəhəti insanın duyğu və həyəcanının, gözəlliyini ustalıqla tərənnüm edilməsindədir. Onun poetik nümunələrində insan ruhunun ən dərin qatlarına enən, insan qəlbini heyran edən, çox təbii və səmimi duyğuların şahidi olur. Forma və məzmun vəhdəti ilə seçilən B.Vahabzadə lirikasında insanın sevgi, məhəbbət duyğularının poetik inikası heyranlıq doğurur. Şairin bu mövzudakı əsərləri fərdi hisslərin, intim duyğuların ifadəsi kimi deyil, dərin ictimai ideyaların poetik inikası kimi diqqəti cəlb edir.

*Gülüm, sevə-sevə ayrılıq biz,
Ürək kökdən düşən tək simə bənzər.
Bizim gözüyaşlı, bədbəxt eşqimiz
Atalı-analı yetimə bənzər.
Deyirəm unudam səni mən gərək.
Mümkünmü?
Arzuya əməl tən gərək!
Unuda bilməkçün səni, sevgilim,
Təzədən doğulam, təzədən gərək!* [4, s.261].

B.Vahabzadənin məhəbbət mövzusunda şeirləri formaca yeni, məzmunca poetik, mahiyyətə tərəvətlidir. Həm də bu şeirlərdə daxili ritm, musiqi ahəngi vardır. Məhz bu keyfiyyətlərinə görə bu şeirlərin bir çoxuna musiqi bəstələnmişdir. Belə nümunələr əsasında “Könlüm”, “Nəsən sən”, “Dan yeri ağarır”, “Gecələr” kimi şeirlər şairin saf və ülvi sevgiyə həsr etdiyi bədii uğurlardır.

Şairin məhəbbət lirikası öz mənəvi zənginliyi, mənə dolğunluğu, poetik zərifliyi baxımından Azərbaycan poeziyasının bu mövzudakı ən kamil nümunələrinin sırasına daxildir. Bu lirikada sevgi yalnız emosional yönümdə deyil, həmçinin lirik qəhrəmanın poetik-fəlsəfi dünyagörüşü, dünyaduyumu yönümündə də mənalanır.

“Məhəbbət – Bəxtiyar lirikasında insanın ən yüksək, ən ülvi, ən bəşəri hissi kimi tərənnüm olunur, mənalanır. Məhəbbət bu lirikada sadəcə ruhi bir həzz, zövq, ehtirasların tələbi deyil, hər şeydən əvvəl, insanın özünüdərkidir, mənəvi gözəlliyinin təsdiqidir” [5, s.94].

B.Vahabzadənin məhəbbət şeirləri bütün məziyyətləri ilə bərabər, həm də fəlsəfi səciyyə daşıyır. Bu mənada şairin məhəbbət lirikası zaman və məkan sərhədlərini aşan çağdaş insanın duyğu və düşüncələrini, mənəvi iztirablarını, qəlbın çırıntılarını məharətlə əks etdirən könül harayı, ruh yangısıdır. Onun bu məzmununda qələmə aldığı şeirlər poeziyamızın ən dəyərli nümunələrindəndir.

Emosional, həyəcan dolu şeirlərində həyatilik, bədii həqiqət ona oxucusunun səmimi rəğbətini qazandırır. Bəzən şeirlərində sevgi və qəzəbi yanaşı görürük. Şair xalqın ruhundan qopan və təbiətindən doğan mənəvi-əxlaqi keyfiyyətləri vəsf edərkən, həm də cılız hisslərlə yaşayanları ifşa edir. Bu poetik nümunələrdə sənətkarın fəlsəfi dünyası, mənəvi-estetik ideali parlaq şəkildə nəzərə çarpır.

Ənənəvi mövzuları qələmə alanda da şairin poetik özünəməxsusluğu dərhal duyulur. Adı mətləbləri mənalandırmağı, oxucuya çatdırmaq istədiyi fikri yüksək poetik duyğularla, poeziya dili ilə ifadə etməyi bacarır.

*Qocaldır insanı, qocaldır zaman,
Ürəyin atəşi, közü qocalmır.
Dağları, daşları qocaldan zaman
Bilmirəm, bəs niyə özü qocalmır?* [3, s.177].

Onun özünəməxsus poetik nəfəsi bu misralardakı mənanı fəlsəfi mərtəbəyə qaldırır. Şairin poetik qüdrəti bədii sualın bətnində onun fəlsəfi mahiyyətini açıqlayan cavabı özünəməxsus bədii detallarla ifadə etməsindədir.

*Getdi baharımız, yer qışa qaldı,
Düzlər qara qaldı, yağışa qaldı,
Bizimki bir quru baxışa qaldı,
Neyləyək, arzusun gözü qocalmır.* [4, s.283].

Sənətkarlıq məharətinin, orijinal poetik mənanın tərəvətli ifadəsi heyranlıq doğurur. Ana laylasıyla vətən sevgisinin insan mənəviyyatına süzülməsinin şairanə ifadəsi məhz budur: “Süzüldü ruhuma Azərbaycanım”. Daha sonra şair vətənin müqəddəsliyini, ucalığını tərənnüm edir. Şairin poetik düşüncələri misralarda tarixi həqiqətləri bədii həqiqət müstəvisində böyük məharətlə və fəlsəfi çalarlarla canlandırır:

*Çıxdı qarşımıza gah dağ, gah dərə,
Həyat gözümüzdə bir sual oldu.
Bir beşiyə sığın Nəsimilərə
Sonra cahan özü darısqal oldu.*

*Bizim anaların laylalarında,
Axdı ruhumuza Vətənin özü.
Beşik kökümüzdür...ucalıb ordan,
Tanıdaq dünyaya öz kökümüzü! [4, s.62].*

Bədii tapıntı fəlsəfi mahiyyəti dolğun şəkildə tamamlayır. Şairin fikrincə insan öz kökünün dərin qatlarına endikcə dünyanın ictimai-fəlsəfi mənzərəsində daha çox tanınır. Beşiyə, yəni ilkinliyə qayıdan insan ucalır və dünya bu ucalıqdan daha mənalı və dəyərli görünür. Şair-filosofun bədii təfəkkürünün zənginliyi onun milli ruhunun saflığını təcəssüm etdirir. “Axtarışlarım” şeirindən örnək gətirdiyimiz misralar bunu sübut edir:

*Min şeir gizlənib hər qarışımda,
Yox-yox!
Gözəlliyi tapdığım da yox,
Tapmışam əbədi axtarışım da. [4, s.72].*

Həqiqət budur ki, əsil şair həmişə axtarışda olur.

Professor C.Abdullayev şairin yaradıcılığının özünəməxsus xüsusiyyətlərindən bəhs edərkən yazır ki, “Bəxtiyar Vahabzadənin həyatın poetik anlarını fəlsəfi ümumiləşdirmələr yolu ilə vermək bacarığı çox güclüdür. Onun şeirlərində hislə düşüncə, ağılla duyğu, həssas qəlblə fəlsəfi idrak qırılmaz bir vəhdət təşkil edərək üzvi şəkildə birləşir. Bu xüsusiyyət Bəxtiyarın bütün bədii yaradıcılığına şamil edilə bilər” [1, s.155].

Sənətkarın diqqətində İnsan və Zaman məfhumu yaradıcı müstəvidə mücərrəd, ümumi anlayışlar kimi deyil, konkret obrazlar kimi səciyyəlidir. Şair əksər şeirlərində cəmiyyətin sosial ab-havasını, günün əxlaq və mənəviyyat qatlarını, bəşəri problemləri tarixiliyin və müasirliyin vəhdəti kimi dəyərləndirir. Onun lirik-fəlsəfi yaradıcılığına məxsus olan mövqe və düşüncə aydınlığı, məzmun tamlığı, əqidə bütövlüyü ədəbi-estetik məziyyətlərdir. Bəxtiyar Vahabzadə şeirlərində fəlsəfi mahiyyəti həm əbədiyyat qanunlarından, həm də bitkin zaman və məkan sferasından müəyyən olunur və nəticədə, o, şairin estetik ideali kimi yeni bir biçimdə təzahür edir. “Piyada-sərnişin” şeirində bu keyfiyyəti aydın görmək olar:

*Sərnişin yol getdi, yoldan xəbərsiz,
Bilmədi bu yolda kələ-kötür var.
Ancaq piyadanın xəbər-ətərsiz,
Alnında iz açdı getdiyi yollar.*

*Yol özü apardı sərnişinləri,
Yolda nə iz qaldı, nə də toz oldu.
Ancaq piyadalar gördü dünyanı
Sərnişin dünyadan xəbərsiz oldu. [4, s.74].*

Ötəridə əbədini həkk edə bilmək məharəti yüksək sənətkarlıq qüdrətidir. Piyada ilə sərnişinin hərəkətindəki məzmunu fəlsəfi yanaşan, onu ictimai dəyər kontekstində mənalandıran şair bədii-fəlsəfi ideyanı məhz bu cür əyaniləşdirir. Yəni rəmzi mənada sərnişin yolu həyat yolu kimi mənalandırır və sərnişin bu məsafəni sürətlə gedir, ancaq sərnişin bu sürətdə arxa plana keçir. Piyada isə ayağı altında torpağı duyaraq gedir, gördükləri yaddaşında həkk olunur. Şair şeirin bədii həllini poetik-fəlsəfi dərinlikdə ümumiləşdirir, çünki məzar hamının mütləq görüş yeridir:

*Qəribə dünyadır sərnişin ilə
Piyada görüşür mənzil başında. [1, s.75].*

Dərin fəlsəfi düşüncələri şair yüksək sənətkarlıqla ümumiləşdirir:

*Biri təkər üstə gətirildisə,
Birini gətirən ayaqlar oldu.
Biri bu mənzildə kirədar isə
Biri bu mənzildə sahibkar oldu. [4, s.75].*

Şairin sənət kredosu B.Vahabzadə yaradıcılığının özünəməxsus mövqeyini müəyyənləşdirir. Onun şeirlərini poetik tapıntılar, ümumbəşəri düşüncələr, yığcam, obrazlı detallar zənginləşdirir. Bəxtiyarın lirik qəhrəmanı həmişə xalqını və vətənini sevən böyük vətənpərvərdir. Şairin özü kimi onun qəhrəmanı da torpağa, yurda bağlıdır.

Şairin ardıcıl və ədəbi axtarışlarının bəhrəsi olan “İnsan və Zaman” silsiləsi onun sənətkarlığının yetkin cəhətlərini açıqlayır. İnsan zəkası yeni üfüqlər açdıqca, yeni zirvələr fəth etdikcə dinamika, sürət artır, zaman ləngiyir, kainatın parametrləri böyüyür. Zamanla ünsiyyət, üzbəüz müsahibə onun bir çox şeirləri üçün səciyyəvi önəm daşıyır.

Zaman və müasir insan, zaman və heçlik, zaman və ölüm, zaman və gənclik arasında əlaqə və təzadlar mövzusu şairi həmişə düşündürmüşdür. “Narahat olanda” şeirində səciyyəvi məqamlara diqqət edək:

*Zamanın dolanbac pillələrindən
Keçmək istəyirəm, keçə bilmirəm.
Narahat çırpınan dünyamızda mən
Necə rahat ölüm, necə bilmirəm. [4, s.114].*

“İnsan və zaman” silsiləsindəki poetik nümunələrdə filosof-şair duyğu və düşüncələrini özünəxas bir ovqatda bədiiləşdirir. Bu şeirlərdə fəlsəfi məzmun, yüksək romantika, həyat və cəmiyyət hadisələrinə yeni düşüncə tərzindən yanaşma özünü göstərir:

*Usanıb şəhərin hay-həşirindən
Gəldim ziyarətə dost məzarını.
Gördüm sıralanmış qəbirlərdə mən,
Ölümün möhtəşəm addımlarını. [4, s.227].*

B.Vahabzadə bədii-fəlsəfi, poetik axtarışlarını ardıcıl davam etdirərək, şeirlərinin ideya istiqaməti, fikrin, düşüncənin ifadə forması, həmçinin ictimai mündəricəsi ilə bütövlükdə poeziyamızın zənginləşməsində öz sənətkar töhfəsini vermişdir.

Elmi yeniliyi: Bəxtiyar Vahabzadənin lirik poeziyasında bədii-fəlsəfi düşüncələri araşdırılmışdır.

Tətbiqi əhəmiyyəti: Çağdaş Azərbaycan poeziyasının öyrənilməsində, lirik şeirin tədqiqində mənbə kimi istifadə oluna bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdullayev C. Lirika və zaman. Bakı: Yazıçı, 1982, 179 s.
2. Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı. 2 cildə: II cild, Bakı: Bakı Universiteti, 2007, 564 s.
3. Vahabzadə B. Lirika. Bakı: Azər nəşr, 1990, 295 s.
4. Vahabzadə B. Seçilmiş əsərləri. 2 cildə: I cild (şeyrlər) Bakı: Öndər, 2004, 328 s.
5. Qarayev Y., Salmanov Ş. Poeziyanın kamilliyi. Bakı: Yazıçı, 1985, 193 s.

РЕЗЮМЕ

ПОЭТИЧЕСКОЕ ВЫРАЖЕНИЕ ДУХОВНЫХ ИСКАНИЙ В ЛИРИКЕ БАХТИЯРА ВАГАБЗАДЕ

Аллахвердиев В.С.

Ключевые слова: лирика, образное мышление, обобщение, внутренний ритм, лирический пафос.

В статье исследуется лирическая поэзия выдающегося представителя азербайджанской литературы Бахтияра Вагабзаде, тематический круг его поэзии, поэтическое выражение духовных исканий. Автор обобщил свои научные выводы и постарался выявить специфические особенности поэзии Бахтияра Вагабзаде, ознакомившись с произведениями о творчестве поэта. На научно-теоретическом уровне проанализированы его размышления о человеке и времени, индивидууме и обществе.

SUMMARY

POETIC EXPRESSION OF SPIRITUAL SEARCHES IN BAKHTIYAR VAHABZADE'S LYRIC POETRY

Allahverdiyev V.S.

Key words: lyric poetry, figurative sense, generalization, internal rhythm, lyrical pathos

The article covers Bakhtiyar Vahabzade's - a prominent representative of contemporary Azerbaijani literature - lyric poetry, its subject area and poetic expression of spiritual searches. The author has summarized scientific findings by considering works about B.Vahabzade's activity and tried to illuminate specific traits of his poetry. The poet's ideas about human and time, individual and society have been analyzed in scientific-theoretical level.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	26.01.2018
	Son variant	19.03.2018